

List of used literature:

1. Sushkevich A.N. Accounting policy of the organization. Tax and accounting. –М. : Statute, 1999
2. Skvortsova T.A., Smolenskiy M.B. Entrepreneurial law: textbook / ed. T.A. Skvortsova. М. : Justicinform, 2014.
3. Rubin, Yu.B. Fundamentals of Entrepreneurship: Textbook / Yu.B. Ruby. - М. : MFPU Synergy, 2016
4. Bychkov, V.P. The economy of the enterprise and the basics of entrepreneurship in the field of autoservice services: Textbook / V.P. Bychkov. - М. : INFRA-M, 2013
5. Boschaeva, Z.N. Formula of small business as the basis for the development of regions / Z.N. Boschaev. - М. : Economics, 2012

Рецензент: к.э.н., и.о. доцента Молдокматов У.Н.

УДК 336.226.12 (575.2)

DOI 10.33514/ВК-1694-7711-2020-1-77-83

Шакеев Жеенбек Мукамбетович

И. Раззаков атындагы КМТУнун Экономикалык коопсуздук жана маркетинг кафедрасынын
изденүүчүсү

Шакеев Жеенбек Мукамбетович

Соискатель кафедры «Экономическая безопасность и маркетинг» КГТУ им. И. Раззакова

Shakeev Jeenbek Mukambetovich

Applicant for the Department of Economic Security and Marketing, KSTU named after I.
Razzakova

ИШКАНАЛАРДЫН ПАЙДА САЛЫГЫ: НЕГИЗГИ КӨЙГӨЙЛӨРҮ

НАЛОГ НА ПРИБЫЛЬ ОРГАНИЗАЦИЙ: ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ

CORPORATE INCOME TAX: MAIN PROBLEMS

Аннотация: Макалада киреше салыгынын уюмдардын ишине тийгизген таасири талкууланат. Заманбап экономикада уюмдун оң финансылык натыйжасы экономикалык субъектинин андан ары өнүгүшү үчүн керектүү каражаттарды алуунун эң маанилүү булагы болуп саналат. Жакшы салык тутуму мамлекеттик чыгымдарды каржылоого зарыл болгон кирешелерди эң жөнөкөй, тең укуктуу жана өсүшкө ыңгайлуу жол менен көбөйтөт.

Аннотация: В статье рассмотрено влияние налога на прибыль на деятельность организаций. В условиях современной экономики положительный финансовый результат организации является важнейшим источником получения денежных средств, необходимых для дальнейшего развития хозяйствующего субъекта. Хорошая налоговая система увеличивает доходы, необходимые для финансирования государственных расходов, максимально простым, справедливым и благоприятным для роста способом.

Annotation: The article examines the impact of income tax on the activities of organizations. In a modern economy, a positive financial result of an organization is the most

important source of funds needed for the further development of an economic entity. A good tax system increases the revenues needed to fund public spending in the simplest, most equitable and growth-friendly way possible.

Негизги сөздөр: пайда салыгы, таасир, көйгөйлөр, ишканалар, кемчиликтер, өркүндөтүү

Ключевые слова: налог на прибыль, влияние, проблемы, предприятия, недостатки, совершенствование

Key words: income tax, impact, problems, enterprises, shortcomings, improvement

Кирешелерди жөнгө салуунун кенири таралган ыкмаларынын бири жана мамлекеттик бюджеттин ордун толтуруу булактары салык салуу болуп саналат, анткени чарбалык субъектилерден алынуучу салыктар бюджеттин киреше бөлүгүн уюштурууда чоң ролду ойнойт.

Юридикалык жактардын кирешесине салык - бул мамлекет экономиканын өнүгүшүнө жигердүү таасир эте турган салык. Бул салыктын жеңилдиктерди берүү же жокко чыгаруу механизми жана ставканы жөнгө салуу механизми аркылуу салык төлөөчү алган кирешелеринин суммасы менен түздөн-түз байланыштуу болгондуктан, мамлекет экономиканын ар кайсы тармактарында жана региондордо инвестициялык активдүүлүктү стимулдаштырат же чектейт.

Салык төлөөчүлөргө берилген жана алар тарабынан пайданын эсебинен төлөнгөн инвестициялык салык насыясынын механизми ушул эле максаттарды көздөйт. Экономиканы жөнгө салууда мамлекеттин амортизациялык саясаты дагы орчундуу ролду ойнойт, бул корпоративдик кирешеге салык салууга түздөн-түз байланыштуу.

Юридикалык жактардын киреше салыгы ар кандай деңгээлдеги бюджеттер үчүн маанилүү киреше статьясы болуп саналат жана өлкөнүн салык саясатында маанилүү ролду ойнойт.

Кыргыз Республикасында Салык кодекси боюнча жалпы мамлекеттик салыктар жана жергиликтүү салыктар, ошондой эле атайын салык режимдери белгиленет.

Жалпы мамлекеттик салыктар белгиленген жана Кыргыз Республикасынын бардык аймагында төлөнүүгө милдеттүү салыктар эсептелет. Салыктардын жалпы мамлекеттик түрлөрүнө төмөнкүлөр кирет[1]:

- 1) киреше салыгы;
- 2) пайда салыгы;
- 3) кошумча нарк салыгы;
- 4) акциз салыгы;
- 5) жер казынасын пайдалануу салыгы;
- 6) сатуу салыгы.

Пайда салыгы - бул салыктан бошотуунун заманбап негизги формаларынын бири. Бул салык тутумдарында өзгөчө орунду ээлейт, анткени ал ишкердик иш-аракеттердин максаты эмнеде экендигин түздөн-түз төмөндөтөт, ошондуктан аны экономикалык өнүгүүгө таасир этүүчү курал деп атоого болот жана анын ар бир элементин эсептөө жана негиздөө керек.

Пайда салыгы сыяктуу салыктарга каршы негизги экономикалык аргумент, стандарттуу неоклассикалык өндүрүштүк функциянын чегинде, салык төлөөчүлөр мезгил аралык алмаштыруу ченине ээ болгондо, пайда салыгы сыяктуу капиталдык кирешеге салынган салыктар, үнөмдөөгө түрткү берет.

Кыргыз Республикасынын салыктык кирешелеринин курамында пайда салыгы ойногон ролду эске алуу менен, салыктардын көпчүлүгү бюджетке кыйыр түрдө келип түшөт. Акыркы жылдардагы пайда салыгы салык кирешелеринин бюджеттин бөлүктөрүнүн аз пайызын түзөөрүн белгилей кетишибиз керек.

Таблица 1 – Кыргыз Республикасынын пайда салыгы, 2010-2019жж.[2]

Жылдар	Салык кирешелери	Пайда салыгы	2019-жылдан 2015-жылга чейин % менен
2010	39365,1	1931,6	5
2011	53017,4	2844,5	5,3
2012	63911,4	4098,3	6,4
2013	72842,4	4267,8	5,8
2014	82639,1	4300,3	5,2
2015	84655,2	4111,1	4,8
2016	93810	3659	3,9
2017	103368	4301,3	4,1
2018	116613,7	5504,1	4,7
2019	121525,5	6465,2	5,3

Биздин оюбузча, киреше салыгын төлөөчүлөрдүн чөйрөсүнүн тарышы, үлүштүн азайышы бюджеттин кирешелериндеги киреше салыгы Кыргызстандын экономикасы үчүн өтө терс ролду ойнойт. Чындыгында, киреше салыгынын фискалдык функциясы, канчалык маанилүү болбосун, ал жалгыз функция эмес. Киреше салыгы, орнотулган стабилизатор катары, экономиканы күчтүү жөнгө салуучу болуп саналат

Бул көйгөйдү объективдүү изилдөө үчүн, түз салыктардын кемчиликтерине, анын ичинде кошумча нарк салыгына токтолуп кетүү туура болот. Биринчиден, алар төлөөчүлөргө салык төлөө же төлөбөө тандоосун калтырбайт, аларды төлөбөш үчүн, кирешениз да, мүлкүңүз дагы болбошу керек.

Экинчиден, түз салыктар төлөөчүлөр үчүн психологиялык жактан көбүрөөк байкалат жана оор болот, анткени алар бир жолку өзүнчө төлөмдөр жана олуттуу суммалар менен төлөнөт.

Үчүнчүдөн аларды чогултуу процесси ири карыздар менен мүнөздөлөт, анткени бул бир топ татаал юридикалык жактарга караганда көптөгөн салык төлөөчүлөрдү башкарат.

Финансылык саясат жүргүзгөн мамлекеттеги экономикалык кырдаалга байланыштуу, жалпы теориялык маселелерден тышкары, иш жүзүндө көйгөйлөрдүн көп түрү бар экендигине көңүл буруу зарыл.

Ар кандай укуктук формалардагы уюмдар үчүн пайда салыгын эсептөөдө айрым чыгымдарга жана өзүнүн финансылык-экономикалык натыйжаларына ээ болгон жеке чарбалык операциялар үчүн төлөмдөрдүн суммасын эсептөө өзгөчөлүктөрү менен байланышкан айрым көйгөйлөр бар.

Рис. 1. 2008-2018-жылдарга экономикалык иштин түрлөрү боюнча Кыргыз Республикасынын пайдалуу өнөр жай ишканаларынын кирешесинин динамикасы, млн сом [3]

Маалымат булагы: КР УСКнын маалыматтары боюнча түзүлгөн

Сүрөттөн көрүнүп тургандай, 2008-2018-жылдардагы Кыргыз Республикасынын өнөр жай ишканаларынын негизги финансылык көрсөткүчтөрүнүн динамикасын талдоо көрсөткөндөй, кирешелүү ишканалардын кирешеси 3,5 эсеге көбөйүп, 2008-жылы 7202,7 миллион сомго салыштырмалуу 2018-жылы 25 200,8 миллион сомду түзгөн. Изилдөө мезгилинде пайдалуу кен казуучу ишканалардын кирешеси 15,1 эсеге көбөйүп, 2018-жылы 4551,5 миллион сомду түздү же 2008-жылдагы 301,6 миллион сомго же 4,2% га салыштырмалуу бардык кирешелүү өнөр жай ишканаларынын пайдасынын 18,1% түздү. Изилдөө мезгилинде кирешелүү өндүрүш ишканаларынын кирешеси 3 эсеге көбөйүп, 2018-жылы 20228,9 миллион сомду түздү же бардык кирешелүү өнөр жай ишканаларынын пайдасынын 80,3%, 2008-жылы 6 728 миллион сомго же 93,4% түздү. Электр энергиясын, газды жана сууну өндүрүү жана бөлүштүрүү боюнча кирешелүү ишканалардын пайдасы изилденип жаткан мезгил ичинде 2,4 эсеге көбөйүп, 420,4 млн.сомду же бардык кирешелүү өнөр жай ишканаларынын 2018-жылдагы пайдасынын 1,7% түздү, 173,1 млн.сомго же 2008-жылы 2,4%

Салыктык кирешелердин төмөндөшүнүн мүмкүн болгон себептери дагы энергетикалык баалардын жогорулашы, сомдун башка валюталарга салыштырмалуу төмөндөшү жана америкалык жана европалык өнөктөштөр тарабынан дагы, Россия Федерациясы тарабынан дагы инвестициялардын азайышы, ошондой эле рентабелдүү эмес ишканалардын санынын көбөйүшү жана салык төлөөчүлөрдүн кирешесинин төмөндөшү болушу мүмкүн.

Бүгүнкү күндө Кыргыз Республикасынын Салык кодекси салык төлөөчүлөргө башка салыктарды төлөөнү алмаштырган атайын салык режимдеринин кеңири тизмеси сунуш кылынган, бул ыктыярдуу патент, милдеттүү патент, жөнөкөйлөтүлгөн салык салуу тутуму, салык келишими.

Таблица 2 - 2008-2018-жылдарга Кыргыз Республикасынын аймагында өнөр жай өндүрүшүнүн көлөмүнүн динамикасы, млн сом[3]

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Кыргыз Республикасы	126 588,0	164 361,1	137 229,2	169 829,4	171 108,9	181 026,7	209812	237 225,3	257 348,5
Баткен	2119	3 536,7	4 545,4	5 929,7	5 284,1	4 821,6	4 359,3	4 744,5	2 810,9
Джалал-Абад	11355	14 325,3	15 468,9	13 033,2	13 300,1	18 115,1	20 087,9	25 006,5	26 808,0
Ыссык-Көл	34281	44 257,9	27 232,2	41 723,6	40 993,1	42 198,1	51 129,4	52 416,4	49 965,4
Нарын	1042,3	1 177,2	1 245,2	1 257,9	1 590,7	1 977,7	2 332,4	2 388,2	2 622,8
Ош	2122	2 852,3	3 006,0	3 389,0	3 581,3	3 735,8	4 074,7	4 772,2	9 621,1
Талас	607,6	750,5	773,0	844,1	981,1	895,9	949,0	1 316,7	1 290,9
Чуй	47346	65 011,2	49 000,7	67 331,9	67 873,8	70 836,5	86 977,6	102 403,7	116 570,2
Бишкек ш.	25975	30 269,4	33 454,8	33 743,9	34 639,4	35 081,7	36 458,4	39 876,9	42 840,7
Ош ш.	1738,3	2 180,6	2 503,0	2 576,1	2 865,3	3 364,3	3 443,3	4 300,2	4 818,5

Таблицада көрүнүп тургандай, өнөр жай өндүрүшүнүн негизги үлүшүн Чүй облусу ээлесе, экинчи орунда туризм жана айыл чарба продукцияларына байланыштуу Ысык-Көл облусу турат. Эң төмөнкү чегин Нарын облусу жана Ош шаары менен катар Талас облусу ээлейт.

Өлкөнүн экономикалык өсүшүндө көрүнүктүү натыйжаларга жетүү үчүн Кыргыз Республикасынын мыйзам чыгаруу жана аткаруу бийликтери региондук көйгөйлөрдү чечүүгө өзгөчө көңүл бурушу керек. Макроэкономикалык жана коомдук-саясий кырдаал, ошондой эле коммерциялык укуктун жалпы кемчиликтери менен катар салык органдарынын иши салык мыйзамдарында жана мыйзам алдындагы актыларда көптөгөн карама-каршылыктардын жана кемчиликтердин болушу менен татаалдашат деп болжолдой алабыз.

Рис 2. Салык саясатын өркүндөтүүдө өнөр жай өндүрүшүнүн 2030-жылга чейинки божомолу, млн сом

Булак: КР УБ, КР УСКнын маалыматтары боюнча эсептелген

Биздин божомолдорго ылайык, өнөр жай өндүрүшүнүн 2030-жылга чейинки божомолу орточо абсолюттук өсүшү 944607505,3 млн сомду түзөт.

Рынок экономикасы көрсөткөндөй, салык салуу мамлекеттин экономиканы башкаруунун негизги рычагы болуп саналат, мында салыктар мамлекеттик кирешенин негизги булагы болуп саналат. Экинчи жагынан, бюджеттик саясат жеке ишкерлердин, агенттердин жана ишканалардын жүрүм-турумуна таасир этет. Ушуга байланыштуу, салык режиминин улуттук экономиканын абалына бириктирилген таасири жөнүндө маселе актуалдуу болуп саналат, анын чарасы экономикалык өсүш темпи.

Салыктык администрациялоо тутумунда маанилүү орун пайда салыгына салыктык контролду уюштурууга берилген деген тыянак чыгарууга болот. Улуттук экономиканын өнүгүүсүнүн ар кандай этаптарында бюджеттин киреше бөлүгүн түзүүдө пайда салыгы үлүшүнүн өзгөргөндүгүнө карабастан, ал мамлекеттик салык саясатынын негизги инструменттеринин бири болуп саналат. Киреше салыгы тиешелүү бюджеттерде каражаттарды топтоонун фискалдык функциясын гана эмес, ошондой эле мамлекеттин экономикалык өнүгүү темпине жигердүү таасир этишине жол ачкан жөнгө салуучу функцияны аткарат.

Колдонулган адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын Салык кодекси. – Бишкек, 2009
2. Кыргыз Республикасынын мамлекеттик салык башкармалыгынын отчету. Бишкек. 2010-2019жж.
3. Кыргыз Республикасынын улуттук статистикалык комитети. – Бишкек. 2010-2019жж.

List of used literature:

1. Tax code of the Kyrgyz Republic. - Bishkek, 2009
2. Report of the State Tax Administration of the Kyrgyz Republic. Bishkek. 2010-2019
3. National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic. - Bishkek. 2010-2019

Рецензент: э.и.к., доц.м.а. Молдокматов У.Н.

УДК 334.7

DOI 10.33514/ВК-1694-7711-2020-1-83-88

Эдигеев Марат Асылбекович

Эл аралык Укук, Каржы жана Бизнес Башкаруу Академиясынын Укук бөлүмүнүн
магистранты

Эдигеев Марат Асылбекович

магистранта кафедры юриспруденции Международной академии управления права,
финансов и бизнеса

Edigeev Marat Asylbekovich

Master's student of the Department of Law of the International Academy of Management of Law,
Finance and Business

ЖЧКДА ИРИ КЕЛИШИМДЕРДИ ТҮЗҮҮ КӨЙГӨЙЛӨРҮ

ПРОБЛЕМЫ СОВЕРШЕНИЯ КРУПНЫХ СДЕЛОК В ОСОО

PROBLEMS OF MAKING LARGE TRANSACTIONS IN LLC

Аннотация: Бул макалада ЖЧКнын мүчөлөрү жана алардын жакындары менен болгон бүтүмдөрдүн көйгөйлөрү каралат. ЖЧК үчүн ири бүтүмдүн концепциясы жана аларды ишке ашыруу алгоритмдери келтирилген.

Аннотация: В этой статье рассматриваются проблемы совершения сделок членами ОсОО и их родственников. Также дается понятие крупной сделки для ОсОО и алгоритмы их совершения.

Annotation: this article discusses the problems of transactions by LLC members and their relatives. The concept of a major transaction for an LLC and algorithms for their execution are also given.

Негизги сөздөр: ЖЧК, иш, мыйзам чыгаруу, ишкердик иш.

Ключевые слова: ООО, сделка, законодательство, предпринимательская деятельность.

Keywords: LTD, deal, legislation, entrepreneurial activity

В нашей стране, на данный момент, присутствует множество ограничений на предпринимательскую деятельность и хозяйственные операции обществ с ограниченной ответственностью при наличии у уполномоченных лиц органов управления обществом с